

دیپلماسی عمومی نوین و دفاع همه‌جانبه

ناصر پورحسن^۱

تاریخ دریافت: ۹۰/۴/۲۱

تاریخ پذیرش: ۹۰/۶/۱

چکیده

این مقاله رابطه بین «دیپلماسی عمومی نوین» و «دفاع همه‌جانبه» را بررسی می‌کند. رسانه‌های نوین ارتباطی به‌ویژه آنچه به «وب ۲» مشهور شده و زمینه تشکیل شبکه‌ها و جنبش‌های اجتماعی مجازی را فراهم کرده‌اند، مهم‌ترین فناوری‌هایی هستند که ماهیت بسیاری از مفاهیم و کارکردها از جمله «دیپلماسی» و «دفاع» را متحول کرده‌اند. این رسانه‌ها دارای ویژگی‌هایی هستند که با بهره‌برداری صحیح از آنها، دفاع همه‌جانبه در شرایط جدید، امکان‌پذیر است. در دیپلماسی عمومی نوین، طیف گسترده‌ای از افراد با عضویت در شبکه‌های اجتماعی می‌توانند در حوزه دفاع از منافع و امنیت ملی کشور خود، ایفای نقش کنند. اگر در دیپلماسی رسمی، بین نمایندگان رسمی دولت‌ها، رابطه برقرار می‌شود و در دیپلماسی عمومی سستی، یک دولت، گروه‌ها، سازمان‌ها و افراد جامعه خاصی را مخاطب قرار می‌دهد، در دیپلماسی عمومی نوین، شبکه گسترده‌ای از افراد در دو جامعه و یا در عرصه بین‌المللی یکدیگر و حتی دیگران را مخاطب قرار می‌دهند. این مقاله ضرورت توجه به رسانه‌های یادشده و چگونگی بهره‌برداری از آنها در دفاع همه‌جانبه را در پرتو دیپلماسی عمومی نوین تبیین می‌کند.

واژگان کلیدی: دیپلماسی عمومی نوین، وب ۲، دفاع همه‌جانبه، انقلاب اسلامی

۱. کلیات

۱-۱. طرح مسئله

در ادبیات راهبردی، «دفاع» براساس مجموعه عوامل گوناگونی از جمله موقعیت ژئوپلیتیک، ناهم‌واری‌ها، عوامل کمی و کیفی انسانی، فرهنگ راهبردی، تجهیزات نظامی، فناوری و... تحلیل می‌شود. پیشرفت سریع و شگفت‌انگیز فناوری ارتباطی و اطلاعاتی در سال‌های اخیر، مفهوم دفاع را از بنیان دچار تحول کرده است. اگرچه نمی‌توان نقش عوامل سخت‌افزاری را نادیده گرفت، اما با توجه به تحول مفهوم قدرت، نقش عوامل نرم‌افزاری در دفاع به شدت در حال افزایش است. به همین دلیل، مطلوبیت و همچنین کارآمدی «قدرت نظامی» برای دفاع و امنیت‌سازی منطقه‌ای و بین‌المللی کاهش یافته است و بررسی روندها، نشان‌دهنده افزایش بیش از پیش مؤلفه‌های جدید قدرت به‌ویژه قدرت نرم در امنیت ملی کشورهاست. در سال‌های اخیر اختراع‌ها و فناوری‌های جدیدی در حوزه ارتباطات ایجاد شده و عناصر جدیدی وارد نظام بین‌الملل شده است. این فناوری‌ها محیط بین‌المللی قرن ۲۱ را رسانه‌ای کرده و ماهیت بسیاری از مسائل از جمله نبرد و دفاع را متحول کرده‌اند. مسئله این مقاله آن است که چگونه می‌توان از ظرفیت‌های دیپلماسی عمومی نوین به‌عنوان یک مقوله نرم‌افزاری در راستای دفاع همه‌جانبه بهره گرفت؟

۱-۲. پرسش تحقیق

رابطه فناوری‌های جدید ارتباطی - که در «وب ۲» تجلی یافته‌اند - با دفاع همه‌جانبه از انقلاب اسلامی چگونه است؟

۱-۳. فرضیه تحقیق

انقلاب اسلامی با دفاع همه‌جانبه استقرار یافت و با همین راهبرد، تهدیدهای مختلف را پشت سر گذاشته و استمرار یافته است. فناوری‌های جدید ارتباطی - به‌ویژه وب ۲ - دارای

ویژگی‌های خاصی هستند که امکان تحقق دفاع همه‌جانبه از جمهوری اسلامی توسط آنها وجود دارد. این مسئله در پرتو دیپلماسی عمومی نوین، امکان‌پذیر است.

۱-۴. روش تحقیق

نوشتار حاضر با روش تحلیل کیفی، رابطه میان «دیپلماسی عمومی نوین» و «دفاع همه‌جانبه» را در جمهوری اسلامی ایران تبیین می‌کند.

۱-۵. پیشینه تحقیق

این نوشتار رابطه میان «دیپلماسی عمومی نوین»، «فناوری‌های جدید ارتباطی - وب ۲» و «دفاع همه‌جانبه» را بررسی می‌کند. درباره رسانه‌های نوین ارتباطی به‌ویژه وب ۲ در حوزه فنی و اجتماعی پژوهش‌های فراوانی انجام شده است. درباره دیپلماسی رسمی و عمومی سنتی و نیز دیپلماسی عمومی و رسانه‌های جدید ارتباطی نیز پژوهش‌هایی انجام شده است (نیکائین، تابستان ۱۳۸۸؛ بیات، ۱۳۸۵؛ میلسن، ۱۳۸۹؛ Kelley, April 2011; Hayden, 19 February 2010; Gilboa, Oct 2006; Morozov, Winter 2010; Saddiki, Winter 2006; Nancy and Taylor, 2009).

همچنین درباره دفاع همه‌جانبه نیز پژوهش‌های فراوانی انجام شده است (کیوان‌حسینی، ۱۳۸۱ و ۱۳۸۴ و خانی، زمستان ۱۳۷۶)، اما در مورد رابطه میان «دیپلماسی عمومی نوین»، «فناوری‌های جدید ارتباطی» و «دفاع همه‌جانبه»، پژوهش مستقلی انجام نشده است.

۱-۶. سازماندهی تحقیق

ابتدا چستی دیپلماسی عمومی نوین و عوامل مؤثر در شکل‌گیری آن بررسی می‌گردد، پس از آن ظرفیت‌های دیپلماسی عمومی نوین برای دفاع همه‌جانبه مورد مطالعه قرار گرفته و در انتها نیز دفاع همه‌جانبه مجازی بر سر نام خلیج فارس، به‌عنوان نمونه‌ای از میزان کارکرد دیپلماسی عمومی نوین، مورد اشاره قرار می‌گیرد.

۲. چیستی دیپلماسی عمومی نوین

در این مقاله، دیپلماسی عمومی با پسوند «نوین» بررسی می‌شود. این صفت بیانگر تحولی است که در دیپلماسی ایجاد شده است. بنابراین پیش از بررسی ظرفیت و چگونگی استفاده از دیپلماسی عمومی نوین در دفاع همه‌جانبه جمهوری اسلامی، ضروری است درباره اصطلاح «دیپلماسی عمومی نوین» توضیحاتی داده شود تا تفاوت‌های آن با دیپلماسی عمومی مشخص شود. همچنین از آنجا که فناوری‌های جدید ارتباطی به ویژه وب ۲، در تحول مفهوم دیپلماسی و پیدایش دیپلماسی نوین، نقش تعیین‌کننده دارند، بنابراین باید چگونگی تأثیرگذاری آن بر دیپلماسی عمومی نوین نیز تحلیل شود.

۲-۱. دیپلماسی رسمی

بازیگران سیاسی در طول تاریخ، دیپلماسی را به‌مثابه یکی از مهم‌ترین ابزارهای تأمین و دفاع از منافع و امنیت خویش به کار گرفته‌اند. طبیعی است که دیپلماسی بر اساس مؤلفه‌های گوناگون از جمله فناوری ارتباطات و اطلاعات، متحول شده است. سابقه دیپلماسی در مفهوم کلی آن به پیدایش واحدهای سیاسی و تشکیل امپراتوری‌ها و دولت‌ها در تاریخ بشر باز می‌گردد. این واحدها، از دیپلماسی به مثابه مجرای تماسی برای اعلام مواضع، گردآوری اطلاعات و راضی یا قانع کردن یک کشور برای حمایت از مواضع خود (Fransworth, 1992: 179) استفاده کرده و آن را در خدمت دفاع از خویش قرار می‌دادند. این گونه دیپلماسی که «دیپلماسی رسمی» نامیده می‌شود و مدیریت روابط کشورها با یکدیگر و میان کشورها با دیگر بازیگران بین‌المللی را شامل می‌شود، تاکنون به عنوان نظامی اطلاعاتی برای بیان و دفاع از منافع و اعلان تهدیدها و هشدارها به کار گرفته شده است (Bartson, 1997: 1).

۲-۲. دیپلماسی عمومی سنتی

اگرچه دیپلماسی رسمی همچنان در عرصه دفاع به کار گرفته می‌شود، اما فناوری‌های ارتباطی باعث تحولی بزرگ در این مفهوم و پیدایش «دیپلماسی عمومی» شده‌اند. این تحول نیز دارای سابقه‌ای طولانی است. لرد پالمستون، وزیر امور خارجه وقت انگلیس هنگامی که اولین تلگراف را در سال ۱۸۴۰ دریافت کرد، گفت: «خدای من، این پایان دیپلماسی است» (Saddiki, Winter 2006: 94). منظور وی، آغاز دوره‌ای جدید در دیپلماسی رسمی بود. هر چند اصطلاح دیپلماسی عمومی در سال ۱۹۶۵ توسط ادmond گولیون^۱، دیپلمات و محقق آمریکایی به‌مثابه ابزار سیاست خارجی به کار برده شد و در دهه ۱۹۹۰ مورد استفاده عام قرار گرفت، اما سابقه پیدایش این اصطلاح به سال ۱۸۵۱ در روزنامه تایمز لندن می‌رسد (Nancy and Taylor, 2009: 19-22). در حالی که در دیپلماسی رسمی، فقط از امکانات اولیه ارتباطی و به تعبیر مک‌لوهان، «کهنکشان شفاهی» استفاده می‌شد، با پیدایش فناوری ارتباطات، دیپلماسی رسمی متحول شد. پیش از اختراع تلگراف، با اختراع ماشین چاپ در قرن پانزدهم، مقیاس ارتباط رسمی با دولت‌های خارجی به میزان زیادی تغییر کرده بود (میلسن، ۱۳۸۹: ۳۹).

دیپلماسی عمومی، در واقع مجموعه‌ای از سازوکارهاست که به واسطه آن، سیاست خارجی یک کشور برای عامه مردم آشکار می‌شود؛ یعنی مردم هدف اصلی هستند و باید اطلاعات را به آنها منتقل کرد. دیپلماسی عمومی، معطوف به مخاطبان خارجی است و هسته اصلی دیپلماسی آن، ارتباط هدایت‌شده با افراد خارجی به منظور تأثیر گذاشتن بر افکار آنها و سرانجام تأثیر گذاشتن بر دولت‌های آنهاست (گیلوا، ۱۳۸۸: ۸۰). هانس. تاچ^۲ در تعریف دیپلماسی عمومی می‌گوید: «فرایندی برای ایجاد ارتباط با مردمان خارجی و تلاشی برای به وجود آوردن درکی مطلوب از ایده‌آل‌ها و آرمان‌ها،

1. Edmuond Gullion
2. Hans N. Tuch

فرهنگ و نهادهای آنها و همین‌طور سیاست و هدف‌های ملی برای آن مردم است» (میلسن، ۱۳۸۹: ۵۴-۵۳).

۳-۲. دیپلماسی عمومی نوین

با توجه به پیشرفت‌هایی که در سال‌های اخیر در حوزه ارتباطات و اطلاعات انجام شده است، دیپلماسی عمومی نیز متحول شده و تحت دو عنوان «دیپلماسی عمومی سنتی» و «دیپلماسی عمومی نوین»^۱ مطرح می‌شود. گونه نوین دیپلماسی عمومی بیش از هر عاملی، متأثر از رسانه‌های جدید ارتباطی است. گفته می‌شود اگر عمر ۳۶۰۰ ساله تاریخ گذشته به ۲۴ ساعت تشبیه شود، تحولات مهم در حوزه ارتباطات و اطلاعات در همین دو دقیقه آخر انجام شده است (زورق، ۱۳۸۶: ۱۳۲). البته در آخرین ثانیه‌های انقلاب ارتباطی و اطلاعاتی، اختراعاتی شده است که قابل مقایسه با بقیه دو دقیقه نیست. موج جدید اختراعاتها که می‌توان تجلی آن را در وب ۲ مشاهده کرد، در مدت بسیار کوتاهی، ماهیت بسیاری از مسائل سیاسی و دفاعی را متحول کرده است.

تا پیش از پیدایش رسانه‌های جدید، کشورهای مختلف به تناسب توانایی، آموزه‌ها و راهبردهای سیاسی- نظامی خود، از دیپلماسی عمومی سنتی استفاده می‌کردند، اما در رسانه‌های جدید نیز انقلابی رخ داد که ماهیت خود آنها و به تبع، دیپلماسی عمومی سنتی را متحول کرد. در حالی که در دهه ۱۹۹۰ با ترکیب تلفن، رایانه و تلویزیون، اینترنت اختراع شد و شبکه جهانی^۲ یا وب ۱^۳ به وجود آمد، فناوری ارتباطی در یک تغییر ماهوی از سال ۲۰۰۴ وارد عصر وب ۲^۴ شد. از این مقطع است که دیپلماسی

-
1. New Public Diplomacy
  2. World Wide Web
  3. Web 1
  4. Web 2

عمومی نوین مطرح می‌شود و قالب فکری جدیدی در موضوع دفاع وارد ادبیات راهبردی می‌شود.

وب ۲ پس از برگزاری همایشی با همین عنوان در سال ۲۰۰۴ و توسط «تیم او. ریلی»^۱ از برگزارکنندگان این همایش، مطرح و سپس رایج شد (صابری و صدیقی، ۹ دی ۱۳۸۶). وب ۲ در واقع پدیده‌ای است که در خصوص چگونگی استفاده از فناوری و طراحی وب‌گاه‌ها در اینترنت رایج شده است. وب‌گاه‌ها یا خدمات اینترنتی که امکان تبادل اطلاعات را میان کاربران فراهم می‌کنند، یا به آنها اجازه تولید یا دستکاری در اطلاعات را می‌دهند، اغلب، وب ۲ تلقی می‌شوند.

در وب ۲، دیگر محدودیت سخت‌افزاری مطرح نیست و حالت فیزیکی دسترسی به اطلاعات محدود به یک رایانه ثابت نیست و به طور کلی، آن دسته از تجهیزات همراه که قابلیت فیزیکی اطلاعات را در اختیار کاربر قرار می‌دهند، در وب ۲ قابل استفاده هستند. در فناوری وب ۲، گوشی‌های تلفن همراه، تلویزیون‌های رایانه‌ای و دوربین‌های خودکار و... می‌توانند بدون واسطه با اینترنت ارتباط برقرار کنند، داده بگیرند و خود بر غنای محتوای آن بیفزایند. با توجه به مطالب فوق می‌توان نتیجه گرفت که وب ۲ به معنی مشارکت همگانی در تولید، ارائه و پردازش اطلاعات می‌باشد.

یکی از پیامدهای بسیار مهم وب ۲ که به دیپلماسی عمومی نوین و دفاع همه‌جانبه مربوط می‌شود، ایجاد شبکه‌های جدید اجتماعی است. یک شبکه اجتماعی، وب‌گاه یا مجموعه‌ای از وب‌گاه‌هاست که برای کاربران این امکان را فراهم می‌کند تا علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با دیگران به‌طور متقابل به اشتراک بگذارند. اهمیت شبکه‌های اجتماعی در آینده به حدی است که جوزف نای؛ نظریه پرداز مهم قدرت نرم پیش‌بینی می‌کند که انقلاب اطلاعاتی، سلسله مراتب دیوان‌سالارانه را برخواهد انداخت و شبکه‌ای اجتماعی را جایگزین نهاد دولت - ملت خواهد کرد. وی

1. Tim O Reilly

شبکه‌های اینترنتی را بُعد جدید قدرت در قرن ۲۱ می‌داند. نای از دو نوع تغییر قدرت^۱ در قرن اخیر صحبت می‌کند که انتقال قدرت و انتشار قدرت^۲ هستند. به نظر وی، انتقال قدرت، یک امر معمول بوده و قدرت همواره منتقل شده است، اما در سال‌های اخیر، موضوع انتشار و تقسیم قدرت نیز مطرح شده است (Nye, 11 February 2011). یکی از پیامدهای مهم شبکه‌های اجتماعی، پیدایش جنبش‌های جدید اجتماعی است. در حالی که ساختار سازمانی جنبش‌های قدیمی به تمرکزگرایی و تصمیم‌گیری متمرکز تأکید داشت، جنبش‌های اجتماعی جدید، بیشتر حالت غیرسازمانی و شبکه‌ای دارند. این جنبش‌ها کوششی هماهنگ و مستمر هستند که توسط یک یا چند گروه اجتماعی برای رسیدن به هدف یا هدف‌های مشترک دنبال می‌شود.

در عصر وب ۲ و شبکه‌ها و جنبش‌های جدید اجتماعی، کارکرد و بازیگران دیپلماسی نیز تغییر کرده‌اند. الکساندر لنون این تغییر را این‌گونه بیان می‌کند: «یک نسل پیش، گروه‌های کوچکی از افسران بخش (سرویس) خارجی آمریکا با ماشین‌های جیب خود به مناطق داخلی آمریکای لاتین و دیگر مناطق دوردست جهان می‌رفتند تا فیلم‌های سینمایی جذاب را برای مخاطبان پخش کنند، و در همان حال، دیپلمات‌های آمریکایی در شهرها و پایتخت، رهبران آینده را شناسایی می‌کردند و آنها را از طریق برنامه‌های مبادلاتی برای گسترش ارزش‌های آمریکایی به این کشور می‌فرستادند، اما حالا شرایط تغییر کرده و تعداد و پیوستگی بازیگران دیپلماسی عمومی به شکل قارچ‌گونه افزایش یافته است... امروزه سازمان‌های غیردولتی و اشخاص به‌طور فزاینده‌ای اغلب با مهارت و موفقیت، هدف‌های خود را در صحنه عمومی جهان تعقیب می‌کنند» (لنون، ۱۳۸۸: ۴۰۰ و ۳۲۲).

1. Power Shift
2. Power Transition and Power Diffusion

در دیپلماسی عمومی سنتی، دولت‌ها از شیوه‌های مختلفی مانند رسانه‌های بین‌المللی، مبادله‌های علمی-فرهنگی بین دانشجویان، محققان، هنرمندان و اندیشمندان، شرکت در جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها، ایجاد مراکز فرهنگی، آموزش زبان، راه‌اندازی مسابقه‌های دوستانه و انجمن‌های تجاری استفاده می‌کنند، اما دیپلماسی عمومی نوین براساس این فرضیه عمل می‌کند که افراد بیشتری گرایش به شرکت در جریان‌های سیاسی پیدا کرده‌اند، بسیاری از حکومت‌های استبدادی به حکومت‌های دموکراسی تبدیل شده‌اند، انقلاب به وجود آمده در ارتباطات و فناوری اطلاعات، افزایش میزان تأثیر رسانه‌ها حتی در دور افتاده‌ترین نقاط دنیا و ظهور اینترنت، به جهانی شدن ارتباطات الکترونیکی، افزایش تعداد شبکه‌ها و مخاطبان رسانه‌ها منجر شده است و در نتیجه، دیپلماسی نیز متحول می‌شود.

در حالی که دیپلماسی عمومی سنتی، یک‌جانبه است؛ به گونه‌ای که پیامدها و اطلاعات بین همه قشرها پخش می‌شود، ولی تلاشی در جهت ایجاد ارتباط دوجانبه و توجه به علایق و خواسته‌های مخاطبان نمی‌شود، در صورتی که دیپلماسی عمومی نوین براساس ارتباط دوجانبه بنا شده و توجه خاصی به گوش دادن به واکنش‌های تمامی مخاطبان دارد. دیپلماسی عمومی نوین مبتنی بر ارتباطی راهبردی است که در آن، ارزیابی علمی افکار عمومی و فنون متقاعدسازی به چشم می‌خورد. همچنین این دیپلماسی به خلق و گسترش موضوع‌های مشخص و پایدار می‌پردازد. مدیریت اطلاعات، ابزاری است که مسئولان به کمک آن بر پوشش خبری و قالب‌بندی وقایع و جریان‌های مهم اثر می‌گذارند. دیپلماسی عمومی نوین در یک «محیط شبکه‌ای» عمل می‌کند؛ به گونه‌ای که مردم فعالانه در دادن و گرفتن پیام، مشارکت می‌کنند. این شبکه‌ها، الگوی جدیدی از اقناع در عرصه بین‌الملل هستند و به عنوان یک چارچوب جدید، اثربخشی دیپلماسی را تعیین خواهد کرد.

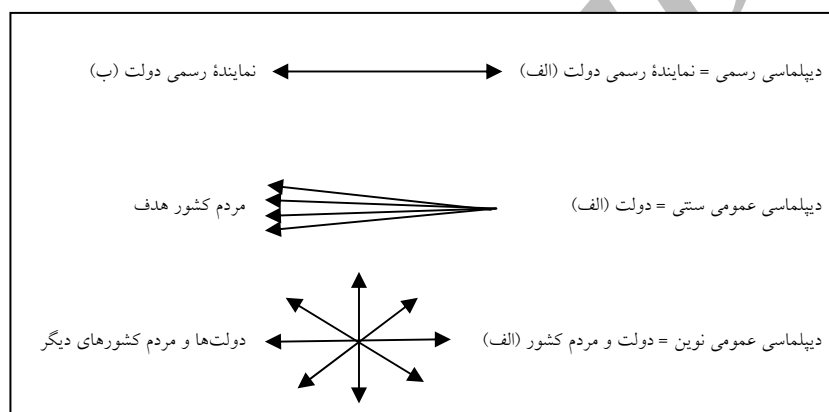
وب ۲ این امکان را به وجود می‌آورد که بتوان نگرش حمایتی برای خود کسب یا حمله‌های دشمنان را خنثی یا به آنها حمله کرد. فعّالان به منظور ترویج نظر خود به کمک وب ۲ از دیپلماسی عمومی مجازی در دنیای اینترنت استفاده می‌کنند. امروزه اهمیت وجهه‌سازی مجازی کمتر از وجهه‌سازی‌های مرسوم نیست. وجهه‌سازی‌های مجازی ملت‌ها، ابتدا در پایگاه‌های اینترنتی اداری رئیس‌جمهورها، نخست‌وزیرها و همچنین مؤسسه‌ها و وزارتخانه‌های امور خارجه، دفاع، امنیت ملی، بازرگانی، جهانگردی و علوم آغاز شد و امروزه توسط طیفی از شبکه‌ها و جنبش‌های جدید اجتماعی انجام می‌شود و کشورها متکی به برنامه‌های دیپلماسی عمومی دولتی نیستند. به عبارتی فضای دیپلماسی دیگر شامل دیپلمات‌های سیاسی نیست.

انقلاب ارتباطات پس از انقلاب در تجارت و امور نظامی حالا به انقلاب در امور دیپلماتیک^۱ منجر شده است. در این محیط، یک رایانه‌خانی می‌تواند گذرنامه ورود به آن سوی مرزها باشد (بیات، ۱۳۸۵: ۵۶). جان آرکیلا و دیوید رانفلد از اصطلاح «قدرت نرم» مطرح شده توسط نای در تفکر راهبردی استفاده نمی‌کنند. آنها از واژه نوپلیتیک^۲ استفاده می‌کنند که نقطه مقابل، روش سنتی مبتنی بر «قدرت سخت» است. نوپلیتیک نوعی سیاست خارجی است که در آن عقاید، ارزش‌ها، هنجارها، قوانین و اخلاق در اولویت بوده و از راه «قدرت نرم» عمل می‌کند (Nancy and Taylor, 2009; Gilboa, Oct 2006). ترویج این ارزش‌ها بیش از دولت‌ها توسط شبکه‌های مجازی ایجاد می‌شود. تغییرات ایجاد شده در فناوری ارتباطی و تأثیر آن بر تحول دیپلماسی و به تبع، دفاع را می‌توان در جدول و نمودار زیر خلاصه کرد:

-
1. Revolution in Diplomatic Affairs (RDA)
  2. Noopolitik

جدول شماره ۱. رابطه میان رسانه و دیپلماسی

نوع دیپلماسی	نوع رسانه	موج
دیپلماسی رسمی	رسانه‌های چاپی	موج اول
دیپلماسی عمومی سنتی	رسانه‌های صوتی - تصویری	موج دوم
دیپلماسی عمومی نوین	رسانه‌های دیجیتال	موج سوم

شکل شماره ۱. بازیگران در سه گونه دیپلماسی

۳. ظرفیت‌های دیپلماسی عمومی نوین برای دفاع همه‌جانبه

۳-۱. رویکرد تجدیدنظرطلبانه انقلاب اسلامی

جمهوری اسلامی ایران، بازیگری است که در اثر یک دگرگونی بنیادی به نام «انقلاب اسلامی»، در سه دهه گذشته وارد مناسبات بین‌المللی شده است. این انقلاب با طرح الگویی جدید و ارائه قرائت‌های نوین از سیاست خارجی، منافع ملی، نظم بین‌المللی و ثبات جهانی، واکنشی اعتراضی به چگونگی توزیع قدرت در سطح بین‌المللی و جهانی بوده و از این نظر، خواهان توزیع دوباره قدرت و برقراری توازن جدیدی از نیروها در سطح بین‌المللی است.

از آنجا که انقلاب‌ها را نمی‌توان تنها یک پدیده ملی و داخلی در نظر گرفت؛ بلکه باید آنها را در ارتباط تعاملی با نظام بین‌المللی دانست، بنابراین هر انقلاب بزرگی، بر نظام بین‌الملل تأثیر گذاشته و از آن تأثیر می‌پذیرد. تحلیل تحولات بین‌المللی به‌ویژه پس از انقلاب فرانسه، نشان می‌دهد نظام بین‌المللی و از جمله بازیگران اصلی آن، همواره با ورود بازیگران جدید - به‌ویژه انقلابی - که نظم موجود را به چالش می‌کشند، مخالفت کرده و برای هضم و یا حذف آنها، اقدام‌های مختلفی انجام داده‌اند. برخی از نظریه‌پردازان، نیروهای جدید علیه قدرت‌های سیطره‌طلب را، تندرو، چالشگر و غیردموکراتیک نامیده و با این ادعا که میان لیبرال‌دموکرات‌ها هرگز جنگی به وقوع نمی‌پیوندد، ضرورت مقابله با بازیگران جدید را تأکید و توصیه می‌کنند (Doyle, December 1986; Doyle, Summer and Fall 1983). اگرچه انقلاب اسلامی از نظر ماهیت، با دیگر چالشگران نظام بین‌الملل در دو قرن اخیر، تفاوت بنیادین دارد، اما به هر حال، نظام بین‌الملل در ۳۳ سال اخیر به شیوه‌های متفاوت به دنبال سرنگونی و مهار آن بوده است.

۲-۳. چستی دفاع همه‌جانبه

همان‌گونه که بیان شد، در ایران، انقلاب بزرگی رخ داد و تمامی مناسبات و معادله‌های منطقه و حتی جهان را تغییر داد. به همین دلیل در حوزه‌های مختلف مورد تهدید و فشار قرار گرفت و به تبع، در برابر «تهاجم همه‌جانبه» به انقلاب، «دفاع همه‌جانبه» از آن مطرح شد (کیوان‌حسینی، زمستان ۱۳۸۴: ۱۱). درباره دفاع همه‌جانبه تعریف‌های متفاوتی ارائه شده است که در میان آنها، این تعریف دارای جامعیت بیشتری است: «آماده‌سازی و به‌کارگیری همه سرمایه‌های انسانی، امکانات مادی و معنوی به‌منظور پیشگیری و مقابله با هر نوع تهدید و تهاجم دشمنان خارجی و داخلی، دفاع همه‌جانبه می‌باشد» (خانی، زمستان ۱۳۷۶: ۱۴۹).

مرجع اصلی، اصطلاح دفاع همه‌جانبه، یکی از سخنرانی‌های حضرت امام خمینی (ره) است. ایشان در بیست و ششم شهریور ماه ۱۳۶۷ خطاب به فرماندهان نظامی فرمودند: «در هر حال، ما باید آماده و مهیا باشیم. روزهای حساس و تعیین‌کننده‌ای در پیش داریم و انقلاب اسلامی هنوز سال‌ها و ماه‌های تعیین‌کننده دیگر در پیش خواهد داشت؛ که واجب است پیشکسوتان جهاد و شهادت در همه صحنه‌ها حاضر و آماده باشند، و از کُتد و مکر جهانخواران و آمریکا و شوروی غافل نمانند؛ و حتی در شرایط بازسازی نیروهای مسلح، باید بزرگ‌ترین توجه ما به بازسازی نیروها و استعدادها و انتقال تجارب نظامی و دفاعی به همه آحاد ملت و مدافعان انقلاب باشد؛ چرا که در هنگامه نبرد مجال پرداختن به همه جهات قوت‌ها، ضعف‌ها، طرح‌ها و برنامه‌ها، و در حقیقت ترسیم راهبرد دفاع همه‌جانبه، نبوده است، ولی در شرایط عادی باید با سعه‌صدر و به دور از حُب و بغض‌ها به این مسائل پرداخت؛ و از همه اندوخته‌ها، تجربه‌ها، استعدادها و طرح‌ها استفاده نمود؛ و در جذب هرچه بیشتر نیروهای مؤمن به انقلاب همت گماشت، و تجارب را به دیگران منتقل ساخت؛ و در تجهیز همه آحاد و افراد این کشور، بر اساس اصول خاص دفاع همه‌جانبه، و تا رسیدن به تشکل واقعی و حقیقی بسیج و ارتش بیست میلیونی، کوشش نمود.» (خمینی، ۱۳۷۸، ج ۲۱: ۱۳۵-۱۳۳).

ممکن از بیانات یادشده، این‌گونه استنباط شود که حضرت امام (ره) این راهبرد را یک دهه پس از پیروزی انقلاب و برای دفاع از آن در برابر تهاجم و دشمن خارجی مطرح کردند و بنابراین، پیش از آن، دفاع همه‌جانبه در ایران انقلابی مطرح نبود. اگر دوره حیات انقلاب اسلامی به دو مرحله استقرار و استمرار تقسیم شود، در دوره استقرار و تثبیت انقلاب نیز، دفاع همه‌جانبه در برابر طیف گسترده‌ای از تهدیدها، نقش اساسی ایفا می‌کرد. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های انقلاب اسلامی، عدم تحقق آن توسط یک حزب و گروه خاص بود. این انقلاب با حضور همه‌جانبه مردم به پیروزی رسید. فوکو درباره این ویژگی انقلاب می‌نویسد: «آنچه در ایران مرا شگفت‌زده کرده، این

است که مبارزه‌ای میان عناصر متفاوت وجود ندارد. آنچه به همه اینها زیبایی و در عین حال اهمیت می‌بخشد، این است که فقط یک رویارویی وجود دارد: رویارویی میان تمام مردم و قدرتی که با سلاح‌ها و پلیس خود، مردم را تهدید می‌کند. لازم نیست خیلی دور برویم، این نکته را می‌توان بی‌درنگ یافت؛ در یک سو کل اراده مردم و در سوی دیگر مسلسل‌ها (فوکو، ۱۳۷۷: ۵۸-۴۲). تحلیلگر دیگری از آن مسئله با عنوان «رمز این انقلاب» یاد می‌کند و می‌نویسد: «ما در برابر رمز این انقلاب قرار داریم؛ انقلابی با حضور همه» (عشقی، بهار ۱۳۷۸: ۱۸۶).

امام خمینی (ره) نه تنها تمامی مردم را در پیروزی نهضت، سهیم می‌دانستند (خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۱: ۶) بلکه بر اساس حدیث شریف «کلکم راع و کلکم مسئول» مسئولیت حفظ انقلاب را نیز وظیفه‌ای همگانی اعلام کرده (خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۲: ۱۶۵) و فرمودند: «بر همه واجب است که دفاع کنند (خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۲: ۴۹)؛ زیرا «با توجه به ماهیت انقلابمان در هر زمان و هر ساعت، احتمال تجاوز را از سوی ابرقدرت‌ها و نوکرانشان باید جدی بگیریم» (خمینی، ۱۳۷۸، ج ۲۱: ۳۶). انقلاب اسلامی وقتی در چنین موقعیتی قرار گرفت، بر اساس رهنمودهای حضرت امام (ره)، راهبرد بازدارندگی مردمی را برای دفاع از خود برگزید. این راهبرد دارای دو بُعد دفاعی و تبلیغی است. در بُعد دفاعی، با افزایش منابع داخلی قدرت و بسیج عده (نیروهای نظامی) و عده (تسلیحات و جنگ‌افزار) دشمن از اقدام تجاوزکارانه باز داشته می‌شود و در بُعد تبلیغی نیز دیپلماسی جهاد برای تغییر ذهنیت‌های جامعه جهانی به کار گرفته می‌شود (دهشیری، ۱۳۷۹: ۱۴۸-۱۴۷). به طور کلی انقلاب اسلامی در مرحله استقرار، مبتنی بر حضور گسترده مردم در صحنه بود و در مرحله بعد نیز با دفاع همه‌جانبه، تداوم یافت؛ دفاعی که در اثر رابطه تعاملی پویا، انواع موانع و محدودیت‌های ساختاری که می‌توانست باعث توقف یا انسداد انقلاب و پیام‌های آن شود، را مرتفع کرد (افتخاری، تابستان ۱۳۸۲: ۸۳-۵۹).

۳-۳. دیپلماسی عمومی نوین و دفاع همه‌جانبه در حال و آینده

اختراعاتها در گذشته با یک فاصله بسیار طولانی زمانی، به دیگر مناطق انتقال داده می‌شدند، اما امروزه اختراعاتها با سرعت بسیار زیادی منتقل می‌شوند و پیامدهای آن به سرعت و وضوح قابل مشاهده است. مروری مختصر به تاریخ اختراعاتها در حوزه ارتباطات به خوبی فاصله زمانی اختراعاتها و زمان انتقال آنها به ایران و به تبع پیامدهای آن در حوزه دفاع را نشان می‌دهد. دستگاه چاپ، سال ۱۴۵۳، تلگراف، سال ۱۸۲۳، تلفن، سال ۱۸۷۶ و رادیو، سال ۱۹۲۰ اختراع شدند، اما اولین دستگاه چاپ با تأخیری چند صد ساله، در قرن نوزدهم، تلگراف در سال ۱۲۷۴، کاغذ اخبار سال ۱۳۱۶ و رادیو سال ۱۳۱۹ وارد ایران شد (محسنیان‌راد، ۱۳۸۴). این در حالی است که فاصله اختراع فناوری حوزه وب ۲ از جمله فیس بوک، یوتیوب، تویتر و ... و انتقال آنها به مناطق مختلف از جمله ایران بسیار کوتاه بوده است؛ به گونه‌ای که این فناوری از سال ۲۰۰۴ به این سو اختراع و در مدت بسیار کوتاهی وارد ایران شده‌اند.

اگر امنیت «توانایی جامعه برای تداوم بخشیدن به ویژگی‌های سیاسی و فرهنگی بنیادی خود تحت شرایط متحول و در برابر تهدیدهای احتمالی یا واقعی» (ماندل، ۱۳۷۹: ۱۴۹)، و دیپلماسی «هنر مرتبط ساختن عناصر قدرت ملی به مؤثرترین شکل با آن گروه از ویژگی‌های شرایط بین‌المللی که به طور مستقیم به منافع ملی مربوط می‌شود» (مورگنتا، ۱۳۷۹: ۲۴۷-۲۴۶)، باشد، در مورد جمهوری اسلامی، دیپلماسی عمومی نوین، هنر دفاع همه‌جانبه از انقلاب اسلامی در شرایط متحول بین‌المللی به‌ویژه عصر وب ۲ است. دیپلماسی عمومی دارای ظرفیت‌ها و کارکردهایی است که سنخیت بسیار زیادی با ماهیت شبکه‌ای و فراگیر انقلاب اسلامی دارد و می‌تواند در دفاع همه‌جانبه در شرایط جدید مورد استفاده قرار گیرد. برخی از کارکردهای یادشده به شرح زیر است:

۱-۳-۳. ارائه تصویری جذاب از ایران

در سی و دو سال گذشته، رسانه‌های غربی، تصویری غیرواقعی از جمهوری اسلامی ایران در منطقه و نظام بین‌الملل ترسیم کرده‌اند. در این تصویر نامطلوب، ایران با بنیادگرایی، تروریسم و نقض گسترده حقوق بشر مترادف است. در عصر وب ۲، دیپلماسی رسمی جمهوری اسلامی با تمام توانایی‌هایی خود، کمتر موفق خواهد بود. در این عرصه، دیپلمات‌های نوین بی‌نام و نشان در درون مرزهای ملی و نیز در شبکه‌ای در سراسر دنیا باید وارد میدان شوند و تصویری واقعی و جذاب از جمهوری اسلامی به جهانیان ارائه کنند. در فضای وب ۲ با دور زدن تمام موانع دیوان‌سالاری و دیپلماتیک سنتی، می‌توان با مهم‌ترین نظریه‌پردازان بین‌المللی که در ارائه تصویر مکدر از انقلاب اسلامی نقش داشته‌اند، مصاحبه و جدل اینترنتی کرد و آنها را اقناع کرد.

۲-۳-۳. تأثیرگذاری بر افکار عمومی جهانیان

ارائه تصویری واقعی از جمهوری اسلامی توسط شبکه‌ای گسترده‌ای از افراد، در مقایسه با تصویرسازی رسمی، امکان تأثیرگذاری بر افکار مردم دیگر کشورها را بیشتر می‌کند. می‌توان از طریق جلب نظر مردم (یا بخشی از مردم) سایر کشورها برای اعمال فشار بر دولت‌های خود، در جهت حمایت از تغییر سیاست‌ها علیه جمهوری اسلامی استفاده کرد.

۳-۳-۳. موضوع‌سازی دیپلماتیک

ارتباطات راهبردی یکی از بخش‌های سه‌گانه دیپلماسی عمومی - در کنار ارتباطات روزانه و توسعه روابط پایدار با افراد تأثیرگذار از راه‌های مختلف - است که در آن مجموعه‌ای از موضوع‌های معمولی بسط می‌یابد که شباهت بسیاری به مبارزات سیاسی یا تبلیغاتی دارد. در عصر جهانی‌شدن، سرعت در همه عرصه‌ها حاکم شده است. رسانه‌های نوین به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی می‌توانند در چند لحظه بر یک موضوع

تمرکز کرده و آن را در دستورکار جهانی قرار دهند. گردآوری اطلاعات و داده‌ها یکی از وظایف دیپلمات و دستگاه دیپلماسی است که در رأس دیگر وظایف آنها یعنی مشاوره سیاسی، نمایندگی، مذاکره و خدمات کنسولی قرار دارد. رسانه‌های نوین ارتباطی، کارگزاران گردآوری اطلاعات را تغییر داده و نقش دیپلمات‌ها تا حدی کاهش یافته است. بر این اساس، در دیپلماسی عمومی نوین، طیف گسترده‌ای از افراد که در محیط وب ۲ حضور دارند، می‌توانند به گردآوری اطلاعات از دیگر کشورها پرداخته و آن را یا در اختیار مراجع تصمیم‌گیرنده قرار دهند و یا در عرصه نبرد مجازی، برای دفاع از امنیت ملی و منافع ملی کشور متبوع خود استفاده نمایند. دیپلمات‌های نوین ایرانی که زمانی این نقش را با گردآوری اطلاعات و گزارش درباره گروه‌های معاند داخلی و یا در دوره جنگ تحمیلی از صحنه نبرد تهیه می‌کردند، اینک برای دفاع همه‌جانبه از انقلاب اسلامی، این کارکرد را باید با حضور فعال در محیط وب ۲ و کسب اطلاعات انجام دهند. گستردگی فضای وب ۲ از یک سو موجب می‌شود که دیپلمات‌های رسمی توان رصد همه آنها را نداشته باشند و از سوی دیگر حجم بسیار گسترده‌ای از اطلاعات در این محیط پراکنده شده است که با گردآوری هدفمند آنها، می‌توان به خوبی در عرصه دفاع از آن بهره گرفت. گردآوری هوشمندانه اطلاعات و شبکه‌ای منعکس کردن آن، در موضوع‌سازی سیاسی و دیپلماتیک بسیار مؤثر است.

۴-۳-۳. واکنش سریع به تحولات

در حالی که موضوع‌سازی دیپلماتیک، یک عمل تهاجمی و پیشدستانه است، در عرصه دفاع باید مانع از موضوع‌سازی رقبا شد. امروزه یکی از راه‌های اندازه‌گیری توانایی قدرت دولت‌ها، واکنش سریع آنها به رویدادها و روندهای سریع در حال وقوع جهانی است و بخشی از این به ساختار و میزان انعطاف‌پذیری دستگاه دیپلماسی یک کشور و میزان استفاده از آن فناوری‌های نوین بستگی دارد. یکی از عناصر مهم

دیپلماسی مجازی، شکل‌گیری سفارتخانه‌ای مجازی است. افزون بر تحرک دستگاه دیپلماسی رسمی، نقش دیپلمات‌های نوین در این مرحله تعیین‌کننده‌تر است. در صورتی که با تعلل، مرحله موضوع‌سازی (سوژه‌سازی) علیه کشور شکل گرفت، باید در مرحله بعدی، واکنش جمعی گسترده و مجازی در سریع‌ترین زمان انجام شود. در حقیقت در دیپلماسی عمومی نوین، زمینه برای تمرکز و یا انحراف از موضوع‌های متعدد فراهم است. با تسری موضوع‌یابی (که بیشتر یک کار فردی است)، به شبکه اجتماعی، می‌توان موج ایجاد کرد.

۴. بررسی موردی: دفاع همه‌جانبه مجازی بر سر نام خلیج فارس

یکی از مصادیق بسیار مهم که در عصر وب ۲ در عرصه دیپلماسی عمومی نوین برای جمهوری اسلامی رخ داد، موضوع تغییر نام خلیج فارس توسط وب‌گاه «گوگل ارث»^۱، بود. این موضوع، جایگاه وب ۲ را در عرصه دیپلماسی عمومی نوین و دفاع همه‌جانبه به خوبی نشان داد. برخی از کشورهای عربی به دنبال ناکامی در تغییر نام خلیج فارس در مجامع بین‌المللی، در سال‌های گذشته، با اعمال نفوذ مالی در مراجع علمی و پُرمخاطب مانند «نشنال جئوگرافی» و «گوگل ارث»، تلاش کرده‌اند تا نام جعلی خلیج عربی را جایگزین خلیج فارس کنند. پس از آنکه نشنال جئوگرافی در سال ۲۰۰۴ این اقدام را انجام داد و با واکنش گسترده ایرانیان در اقصی نقاط جهان مواجه شد و این مرجع مجبور به عذرخواهی و اصلاح اقدام خود شد، نرم‌افزار شرکت گوگل، موسوم به گوگل ارث نام خلیج عربی را در کنار نام «خلیج فارس» نمایش داد. این درحالی است که پیش از این، در تصاویر ماهواره‌ای گوگل ارث، تنها عنوان «خلیج فارس» دیده می‌شد. از آنجا که تصاویر ماهواره‌ای گوگل ارث به‌تازگی در فعالیت‌های پژوهشی و رسانه‌های جهانی، کاربرد و گسترش فراوانی یافته و ثبت چنین نامی برای

1. google earth

خلیج فارس شاید حتی از اقدام مؤسسه نشنال جئوگرافی و دیگر ابزارهای اطلاع‌رسانی به مراتب مهم‌تر و تأثیرگذارتر باشد، یک نبرد مجازی گسترده توسط ایرانیان آغاز شد و با توجه به حساسیت موضوع، نامه اعتراض‌آمیزی خطاب به مدیر بخش گوگل ارث تنظیم و ارسال شد و از عموم ایرانیان نیز توسط وب‌گاه‌ها و وبلاگ‌ها تقاضا شد با امضای این نامه از مسئولان «گوگل ارث» بخواهند نسبت به اصلاح این عبارت به خلیج فارس به سرعت و بدون هیچ قید و شرطی اقدام کنند. همچنین از همه ایرانیان علاقمندان خواسته شد با مراجعه به نشانی <http://www.petitiononline.com>، نامه یادشده را امضا کنند. این اقدام از آنجا دارای اهمیت دیپلماتیک بود که اگر ایرانیان در رأی‌گیری گوگل برای تعیین نام خلیج فارس شرکت نمی‌کردند، نام خلیج عربی در این مرجع بین‌المللی و بسیار پرمخاطب ثبت می‌شد. براساس نامه الکترونیکی که به نشانی <http://www.persianorarabiangulf.com> برای کاربران ارسال شد، در روزهای نخست، حدود ۱۵۰ هزار نفر رأی دادند و سهم ایرانیان که خواستار تثبیت نام خلیج فارس بودند، بیش از ۷۹ درصد در برابر کمتر از ۲۱ درصد هواداران نام خلیج عربی در گوگل بود. پس از مدتی نتیجه‌ای نبرد دیپلماتیک عمومی نوین تغییر کرد و تعداد رأی‌دهنده‌ها به بیش از ۷۵۹ هزار نفر رسید، ولی سهم ایرانیان از ۷۹ درصد به ۶۹ درصد کاهش یافته و رأی نام خلیج عربی از ۲۱ درصد به ۳۱ درصد افزایش یافته است. این رأی‌گیری مربوط به کمپین یک میلیون امضای شرکت گوگل بود. شرکت گوگل مجبور است به هر درخواستی که به طور همزمان از سوی ۵۰۰۰ نفر و یا هر سازمان معتبر و ثبت شده‌ای، بابت به رأی‌گذاری یک قانون، نام، تعریف و ... احترام گذاشته و موضوع مورد درخواست را به رأی‌گیری بگذارد. سرانجام، دیپلمات‌های نوین ایرانی که تفاوت بسیار زیادی با دیپلمات‌های رسمی و عمومی سنتی از نظر حرفه، موقعیت شغلی و نیز حتی موقعیت جغرافیایی دارند، در این دفاع همه‌جانبه و در این منازعه هویتی پیروز شدند و نام مجعول خلیج عربی حذف شد.

نتیجه‌گیری

در این نوشتار تلاش شد تا ظرفیت‌های دیپلماسی عمومی نوین برای دفاع همه‌جانبه از جمهوری اسلامی تبیین شود. به این منظور و برای پردازش فرضیه‌ای مبنی بر اجتناب‌ناپذیری دفاع همه‌جانبه در پرتو دیپلماسی عمومی نوین، ابتدا چستی این نوع دیپلماسی و عوامل مؤثر در شکل‌گیری آن بررسی شد. پس از آن گفته شد که انقلاب اسلامی در مرحله‌ی استقرار و استمرار، مبتنی بر دفاع همه‌جانبه بوده است. با بررسی ویژگی‌های رسانه‌های نوین اجتماعی که پایه‌ی اساسی دیپلماسی عمومی نوین هستند، مشخص شد که این ویژگی‌ها با ذات و تجربه‌ی انقلاب اسلامی سنخیت بسیاری دارند و بنابراین می‌توان آنها را نه به عنوان هزینه بلکه فرصتی برای تداوم نظام جمهوری اسلامی در آینده استفاده کرد. در دیپلماسی عمومی نوین می‌توان با هزینه‌های بسیار کم، تصویری واقعی و جذاب از جمهوری اسلامی در جهان ارائه کرد و با موضوع‌سازی دیپلماتیک، ابتکار عمل را در دست گرفت. با توجه به اینکه دولت‌ها بسیاری از کارکردهای اختصاصی و انحصاری خود را به نفع ساختارها و کارکردهای غیردولتی از دست داده‌اند (پوراحمدی، ۱۳۸۷: ۱۷۰) و دیگر این نهاد مانند گذشته بازیگر بدون رقیب نیست، به تبع در ایران نیز شبکه‌ی گسترده‌ای از افراد، فناوری‌های ارتباطی جدید را می‌توانند در خدمت دفاع همه‌جانبه از جمهوری اسلامی قرار دهند. این موضوع بیش از آنکه یک انتخاب باشد، یک الزام است. ماندگاری نظام جمهوری اسلامی مستلزم آن است که متناسب با فناوری و تغییر ماهیت تهدیدها، راهبرد دفاع همه‌جانبه را که تاکنون ضامن آن بوده، به‌روز نماید. طبیعی است در شرایط کنونی که عصر وب ۲ نام گرفته و در آینده بسیار نزدیک که به دوره‌ی وب ۳ و ۴ و... وارد خواهد شد، دفاع همه‌جانبه، الزام‌های خاص خود را خواهد داشت.

منابع و مأخذ

۱. منابع فارسی

۱. افتخاری، اصغر (تابستان ۱۳۸۲)، امنیت ملی در اندیشه و عمل امام خمینی (ره)، *اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۶.
۲. بیات، محمود (۱۳۸۵)، *دیپلماسی دیجیتال، پژوهشی در تحولات دیپلماسی معاصر*، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۳. پوراحمدی، حسین (۱۳۸۷)، قدرت و امنیت نرم در نظام جهانی با تأکید بر نقش و جایگاه بسیج، در اصغر افتخاری و همکاران، *قدرت نرم، فرهنگ و امنیت، مطالعه موردی بسیج*، تهران، دانشگاه امام صادق (ع) و پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
۴. خانی، مهدی (زمستان ۱۳۷۶)، امام خمینی (ره)، بسیج، استراتژی دفاع همه‌جانبه، *مطالعات بسیج*، شماره ۱۵.
۵. خمینی، روح‌ا... (۱۳۷۸)، *صحیفه نور*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۶. دهشیری، محمدرضا (۱۳۷۹)، *درآمدی بر نظریه سیاسی امام خمینی (ره)*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۷. زورق، محمدحسین (۱۳۸۶)، *ارتباطات و آگاهی*، تهران، دانشکده صدا و سیما.
۸. سجادیپور، سیدمحمدکاظم (۱۳۸۳)، *چارچوب مفهومی و پژوهشی برای مطالعه سیاست خارجی*، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
۹. صابری، محمد کریم و حسن صدیقی (۹ دی ۱۳۸۶)، مروری بر وب ۱ با نگاهی به وب ۲، *نما*، دوره هفتم، شماره سوم.
۱۰. عشقی، لیلی (بهار ۱۳۷۸)، زمانی مابین زمان‌ها، امام، شیعه و ایران، *متین*، سال اول، شماره دوم.
۱۱. فوکو، میشل (۱۳۷۷)، *ایرانی‌ها چه رؤیایی در سر دارند؟*، ترجمه حسین معصومی همدانی، تهران، نشر هرمس.
۱۲. کیوان‌حسینی، سیدعلی اصغر (پاییز ۱۳۸۱)، تبیین اصول و فرمول دفاع همه‌جانبه از دیدگاه سیاسی امام خمینی (ره)، *فصلنامه مطالعات بسیج*، شماره ۱۶.
۱۳. کیوان‌حسینی، سیدعلی اصغر (زمستان ۱۳۸۴)، جایگاه مقوله «دفاع همه‌جانبه» در اندیشه فقهی - سیاسی امام خمینی (ره)، *فصلنامه مطالعات بسیج*، سال هشتم، شماره ۲۹.
۱۴. گیلبوا، ایتان (۱۳۸۸)، *ارتباطات جهانی و سیاست خارجی*، ترجمه حسام‌الدین آشنا و محمدصادق اسماعیلی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع).
۱۵. لنون، الکساندر.تی.جی (۱۳۸۸)، *کاربرد قدرت نرم*، ترجمه سیدمحسن روحانی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع).

۱۶. ماندل، رابرت (۱۳۷۹)، *چهره متغیر امنیت ملی*، ترجمه ناشر، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۷. محسنیان‌راد، مهدی (۱۳۸۴)، *ایران در جهان کهنکشان ارتباطی: سیر تحول ارتباطات در ایران، از آغاز تا امروز*، تهران، سروش.
۱۸. مورگنتا، هانس (۱۳۷۹)، *سیاست میان ملت‌ها*، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۱۹. میلسن، ژان (۱۳۸۹)، *قدرت نرم، دیپلماسی عمومی نوین در روابط بین‌الملل*، ترجمه رضا کلهر و سیدمحسن روحانی، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۲۰. نیک‌آئین، احسان... (تابستان ۱۳۸۸)، دیپلماسی عمومی؛ رویکردی نو در عرصه روابط بین‌الملل، *فصلنامه سیاست خارجی*، سال بیست و سوم، شماره ۲.

۲. منابع انگلیسی

1. Bartson, R. P (1997), *Modern Diplomacy*, 2nd Edition, London, Longman.
2. Doyle, Michael (December 1986), Liberalism and World Politics, *American Political Science Review*, Vol. 80, No.4.
3. Doyle, Michael (Summer and Fall 1983), Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, No 3 and 4.
4. Fransworth, David (1992), *International Relation*, Chicago, Nelson-Hall.
5. Gilboa, Eytan (October 2006), Public Diplomacy: The Missing Component in Israel's Foreign Policy, *Israel Affairs*, Vol. 12, No 4.
6. Hayden, Craig (19 February 2010), Beyond Determinism: Public Diplomacy and New Media Technology in Practice, International Communication Program School of International Service American University, Presented to the International Studies Association, New Orleans, available at http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/01/06/twitter_vs_terror
7. Kelley, John Robert (April 2011), The New Diplomacy: Evolution of a Revolution, *Diplomacy and Statecraft*, vol. 21. No.2.
8. Morozov, Evgeny (Winter 2010), New Developments in Public Diplomacy, New Technology and New Public Diplomacy, *Cultural Diplomacy Magazine*.
9. Nancy, Philip and M. Taylor, (Ed.) (2009), *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, New York & London, Routledge.
10. Nye, S. Joseph (11 February 2011), In the information age, the Nature of Power is Changing, Daily Star, available at www.dailystar.com.
11. Saddiki, Said (Winter 2006), Diplomacy in Changing World, *Turkish Journal of International Relations*, Vol. 5, No.4.